

Katona József Múzeum

KECSKEMÉT, BETHLEN GÁBOR KÖRÚT 1., TELEFON: 06 76 481 350, FAX: 06 76 481 350
E-MAIL: kecskem1@axelero.hu

Székelyné Kőrösi Ilona

Szilády Károly (1795–1871), az első kecskeméti nyomdász és nyomdatulajdonos 1841-ben költözött az alföldi mezővárosba, amelynek művelődéstörténete nem írható meg az ő tevékenységének ismerete nélkül. A Katona József Múzeum

Szilády Károly (1795-1871). Barabás Miklós olajfestménye

a Barabás Miklós festőművész által róla készült olajfestmény¹, valamint nyomtatványokat és a nyomdából kikerült könyveket őriz.

Kecskemét az 1840-es években az ország egyik legnagyobb határu és legnagyobb népességű települése volt,² a Duna-Tisza köze egyházi és iskolai centrumának számított. Református kollégiuma a harmincas években főiskolai rangot kapott, 1833-tól színházat tartott fenn egy áldozatkész vendéglős³, 1831-től működött a kaszinóegyesület. Nyomdája azonban nem volt a városnak, bár 1835-ben a kecskeméti születésű Lukács László – nyomdászati tanulmányai és több országban szerzett tapasztalatai után hazatérve – szeretett volna nyomdát alapítani⁴, de városi támogatás hiányában ez a terve meghiúsult. Néhány évvel később Szilády Károly és nyomdája már kedvező fogadtatásban részesült.

Szilády apja és nagyapja egyaránt református lelkész volt, tanulmányaikat mindketten a debreceni református kollégiumban kezdték. A nagyapa a dunántúli Szentgálról telepedett át Szalkszentmártonba, ahol később fia, Péter, évtizedeken át lelkészkedett.⁵ Károly 1795. február 5-én született Szalkszentmártonban. A családi hagyománynak megfelelően ő is Debrecenben végezte iskoláit, de egy halláskárosodást okozó betegség miatt nem fejezte be. Szülei 1810-ben Bécsbe küldték nyomdászatot tanulni. Haykul Antalnál sajtótíto-

1 Szilády Károly 1795-1871. Olajfestmény. Feljegyzés a hátoldalon: *E képet festette Pesten Barabás Miklós, 1855-k évi szeptember 5-ikén, négy órai ülés alatt, épen 60 év és 8 hónapos koromban, mert születem 1795-ben február 5-ikén. Szilády Károly, Kecskemét*

2 Az erre vonatkozó statisztikai adatokat lásd: H. Pálffy Ilona dr.: Kecskemét adózó lakossága az 1828. évben. In: Kecskemét város statisztikai megvilágításban. Klny. a Magyar Statisztikai Szemle 1935. (XIII.) évf. 5. számából. Bp.: 1935. p. 40-51.

3 Király Károly. 1843-ban itt lépett föl a Szabó-Szákfy társulattal január közepétől április elejéig Kecskeméten tartózkodó vándorszínművész Petőfi, a református főiskolai műkedvelő társulattal az itt tanuló Jókai. Kecskeméten első alkalommal itt adták elő a Bánk bánt. A helyet emléktábla jelölte a Malom-center jelenleg folyó építkezésének megkezdéséig.

4 Kecskemét nyomdatörténetére lásd Heltai Nándor: A nyomtatot betű útja Kecskeméten I. Nyomdák- Könyvtárak. Bács-Kiskun Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya, Kecskemét, 1958. 64.; valamint Heltai Nándor: „Örökre ide fészkelem magam.” Az első kecskeméti könyv-és lapnyomtató Szilády Károly. Kecskeméti Lapok Kft. Kecskemét, 2000. 100 p.

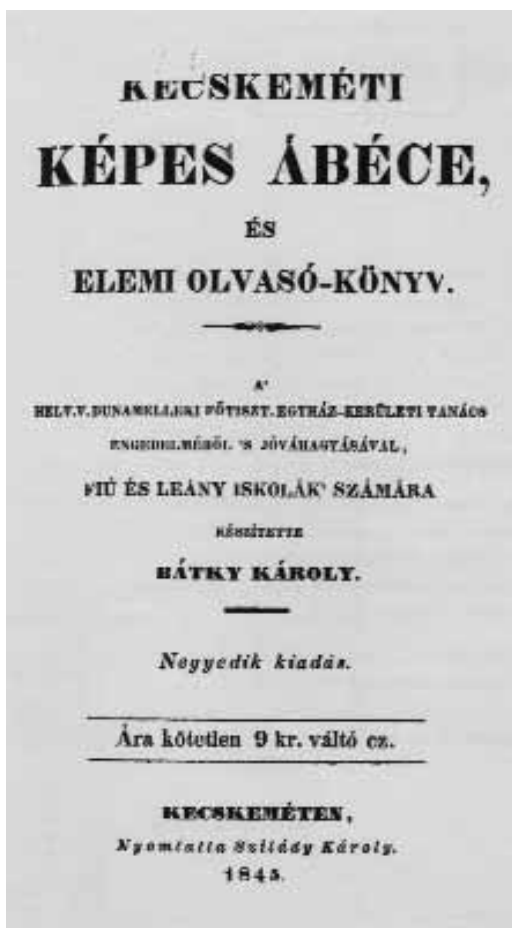
5 A család fennmaradt iratait a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára őrzi (XIII. 14. A Szilády család iratai 1756-1943.) Részletes ismertetése és a családja megtalálható a Segédletek II. kötetben: Pintér Ilona: Bács-Kiskun Megyei Levéltár XIII. Családok fondőcsoport fondjainak repertóriumai. Kecskemét: Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, 1997. p. 74-81.

ta el a mesterséget, ott, ahol a Magyar Kurir is készült. 1814–1815-ban már Pesten szerzett gyakorlatot Trattner János Tamás műhelyében, majd 1816-ban szintén Pesten, Patzkó Ferencnél. 1816-ban családi okokból Debrecenbe került, és ottmaradt 1833-ig. Ezt követően, 1834–1836-ban főként azért vállalt munkát Budán, az Egyetemi Nyomda intézetében, hogy tájékozódhasson, és könnyebben intézhesse ügyeit, mégpedig egy leendő pesti nyomda létrehozása érdekében. 1837-től Pápa a következő állomás, ahol 12 évre szóló szerződést kötött a főiskolával és a református egyházzal, de csak 1840-ig maradt ott, vállalva, hogy veszteséggel távozik. Egyik unokahúgának férje, Czere Benjamin nádorispáni hites jegyző volt, aki segített egyengetni az úttját a hivatalok útvesztőiben. Maga József nádor is fogadta alcsúti otthonában, és ajánlotta számára Kecskemétet. (A szomszédos Nagykőrös is szóba került.) A privilégium 1840 augusztusában már elkészült, Szilády 1841 októberében vette át.⁶ A pápai üzleti ügyek intézése közepette, akkor már beteg feleségével és két gyermekével, 1841 májusában költözött Kecskemétre. A nyomda felszerelésének beszerzése, csináltatása nagy gonddal történt. (A simítósajtót Orlai Pál budai lakatosmestertől rendelte, a szedőszekrényeket, állványokat Schmacher József pesti asztalostól, a gépeket Helmig és Müller bécsi cégtől, a díszmetszetek kliséit Schiel bécsi mestertől, a betűkészletek kiöntését Sollinger bécsi nyomdásztól, a görög betűkészletet Juhász Dánieltől, a budai Egyetemi Nyomdából, a sorközvonalzókat, szóköz- és betűanyagok öntését pedig a Gottlieb von Haase cégtől, Prágából.)

Az 1841. július 1-jén tartott avatóünnepséget a nyomda nyilvános bemutatója tette emlékeztetővé. Az első termék – ebből az alkalomból – a helyi egyházi és polgári méltóságok névsora volt. Az első nyomtatvány a református kollégium javára tett kegyes adományok jegyzéke, az első könyv Tatai András görög nyelvtan tankönyve volt. Ezt követte Bátty Károly Kecskeméti képes ábécé és elemi olvasókönyve, amely a következő években több kiadást is megért.⁷ Rövid idő elteltével az induló kecskeméti nyomda a legjobb kritikákat kapta olyan rangos fórumokban, mint az Athenaeum, s olyan szerzőktől, mint Hunfalvy Pál vagy Schedel

6 Az V. Ferdinánd király által aláírt, latin nyelvű privilégium a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárában található. Lapjainak reprodukcióját közölte: Tóth Sándor – Kriston Szidónia szerk.: Szilády Károly emlékkönyv. Kecskemét: Petőfi Nyomda, 1981. 245 old.

7 Uo.: Áttekintés a nyomda kiadványairól. Bibliográfiát is közöl Joós Ferenc – Fenyvessiné Góhér Anna: Az első kecskeméti könyvkiadó története és kiadványainak bibliográfiája 1841–1918. Kecskemét: Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár, 1959. 102 old.

Tankönyv a Szilády-nyomdából (Bátty Károly)

Ferenc. Dicsérték technikai színvonalát, korrektségét, tisztaságát, pontosságát, az esztétikus megjelenést.

Rövidesen kialakult a nyomda köré csoportosuló helyi szerzőgárda és a környékbeli megrendelők köre. A nyomdában, az első időszakban, főként tankönyvek és egyházi vonatkozású könyvek készültek. Fördös László helyi református lelkész Papi dolgozatok címmel adott ki sorozatot. A református főiskola tanárai közül Szilády gyakori vendége volt Tatai András, Tomori Szabó Sándor, Vállaji Sipos Imre, Horváth György műfordító, Horváth Döme műfordító. 1842-ben a nyomdában készült

Gömöry Frigyes verse a táborba induló nemzetőrök buditására, 1848

a főiskola Calliopé című önképzőköri diáklapjának fejléce. 1843-ban a főiskolán tanuló Jókaival és a vándorszínészként Kecskeméten tartózkodó Petőfivel is kapcsolatba került Szilády: Ács Károllyal közösen egy kötetet szerettek volna kiadni, amelyet azonban Schembera Kalazantius József piarista cenzor nem engedélyezett Petőfi Disznótorban című verse miatt.⁸ A következő években kialakult szerzői, megrendelői és levelezői körből álljon itt néhány név, természetesen a teljesség igénye nélkül: Abonyi Lajos, Ács Károly, Ács Zsigmond, Arany János, Bajza József, Ballagi Mór, Bátky Károly, Belák József, Fáy András, Kubinyi Ágoston, Kuthy Lajos, Lauka Gusztáv, Losonczy László, Nagy Ignác, Sárossy Gyula, Szabó Károly, Szerdahelyi Kálmán, Szász Károly,

Kecskeméti nemzetőrök névsora, 1848. július 17.
Kossuth Lajos kecskeméti toborzó beszédének szövege, 1848. szept. 25.

Szilády Áron, Szilágyi Sándor, Toldy (Schedel) Ferenc, Vadnay Károly, Vahot Imre, Vári Szabó Sámuel, Warga János.

1846-ban Szilády Károly a nyomda termékeivel részt vett az országos iparműtárlaton, a Védőegylet kiállításán, ahol bronzérmét nyert. Ugyanebben az évben könyvkereskedésre is engedélyt kapott. Az eltelt néhány kecskeméti év alatt számos pesti megrendelésnek tett eleget, és ismét felvetődött, hogy Pesten folytathatná a mesterséget. Mint Schedel (később Toldy) Ferenchez küldött egyik levelében írta, a tiszta papírt tetemes költséggel szállíttatja Pestről, majd nyomtatás után vissza. Schedel Ferenc és Schedius Lajos a Magyar Tudós Társaság részéről pártfogolták az ötletet, és támogatták Szilády kérvényét a nyomda Pestre való áthelyezéséről. Az engedély megadását kérő levelet huzsonöten írták alá, többek között Jerney János, Bajza József, Fogarasy János, Flór Ferenc, Garay János, Fáy András, Szigligeti Eduard, Schedel Ferenc.⁹ A pesti Trattner–Károlyi nyomda ellenállása miatt azonban nem kapta meg az engedélyt Pestre. 1847-ben József fia – aki közben kitanult nyomdásznak – tervezte a Pestre helyezést, nem sok reménnyel. Szilády egyik hozzá írott levelében így vélekedett: „A gazdag Trattner Károlyi és Heckenast, Landerer mindent elkövetnek az akadémia vagy bárki más törekvéseinek megbuktatására. A közelgő diétára egyik pesti követ Károlyi István

⁸ Orosz László: Kecskemét irodalmi öröksége. Kecskemét: Kecskeméti Lapok Kft. és a Kecskemét Monográfia Szerkesztősége, 1990. 38-40. old.

⁹ Joós-Fenyvessiné (8. jegyz.) 18. old.; Heltai 1958. (5. jegyz.) 17. old.

tipográfus – ha ez megsejti szándékodat: képes lesz a' Dunába fojtani"¹⁰ – írta. 1848-ban Vahot Imrével leveleztek a témáról, de Szilády ekkor már arról írt, hogy 1841 óta Kecskeméten hitelt szerzett, a környékbeli városok – egészen Kunszentmiklósig – mind itt dolgoztatnak, mindezt nem szeretné elveszíteni, ahhoz pedig kicsi a nyomdája, hogy két részre oszthassa.¹¹ Ugyanezt fejti ki „Édes jó anyámnak Debrecenbe” írt levelében is.¹²

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc időszaka jelentős történelmi esemény a Szilády-nyomda számára is. Itt készültek a lakosság tájékoztatását szolgáló hirdetések, aprónyomatványok, a nemzetőrök névjegyzékai.¹³ Szilády figyelemmel kísérte az eseményeket, hazafias érzelmeit pedig külsőségekkel is igyekezett hangsúlyozni, 1848 márciusában például nemzeti színű zászlót és transzparenszeket helyezett el a nyomda épületén. Terjesztette a Vahot Imrétől átvett Kossuth-portrékat és a minisztérium tagjairól készült képeket. Lajos fia részt vett a délvidéki harcokban. Tetemes kár is érte 1849-ben: Jellasics Kecskeméten átvonuló katonái tönkretették a nyomdai felszerelés egy részét és a drága papírkészletet.

Az 1850-es években bővült a nyomdából kikerülő kiadványok köre. „Eddig én mind csak papi könyveket adtam ki, de szerfelett sovány jövedelme levén, megpróbáltam a regény kiadást is, gondolva, hogy ha a kukoricatermésem ily rosszul fizet, a krumplival talán több szerencsém leend. Azonban legfőbb bajunk nekünk vidéki kiadóknak az, hogy nem levén tagjai sem ismerősei a pesti irodalmi céhnek, hogy egyik kéz a másikat mosogathassa. Hírlapok útján hirdtettem én a Vasárnapi Újságban, de itt meg az a baj, hogy az efféle kis jelentés Heckenast Úr tenger hirdetésményei közt úgy elvegyül, hogy észre is alig veszik.”¹⁴ Közismert szépirodalmi művek közül az 1850-es években itt jelent meg többek között Cervantes Don Quijotéja és Victor Hugótól A Notre Dame Egyház Párizsban című regény, az előbbi a kecskeméti Horváth György, az utóbbi a szintén kecskeméti Szalkay Gergely fordításában; Horváth Döme pe-

dig megindította az Alföldi Színműtárat. Továbbra is megmaradtak a tankönyvek és a papi kiadványok, rövid ideig megjelent a Protestáns Közlöny is. Az 1860-as években kiemelkedő tudományos munkák kerültek ki a nyomdából, amelyek az érintett települések számára ma is fontos forrásmunkák (pl. Balla Gergely: Nagykőrösi krónika, Hornyik János: Kecskemét város története oklevél-tárral I-IV). Csak egyre nem hajlandó Szilády: olcsó és sze-

Katona József portréja a Bánk bán 1856. évi kiadásához (Barabás Miklós litográfiája)

rinte kétes tartalmú, ponyvaszintű kiadványok nyomtatására, amint az egy Marosvásárhelyre, Lőcsey Spielenberg Lászlónak írt leveléből is kiderül: „Aligha nem prücskök költöttek barátom Uram fejében, midőn az a gondolat jött bele, hogy Szé-

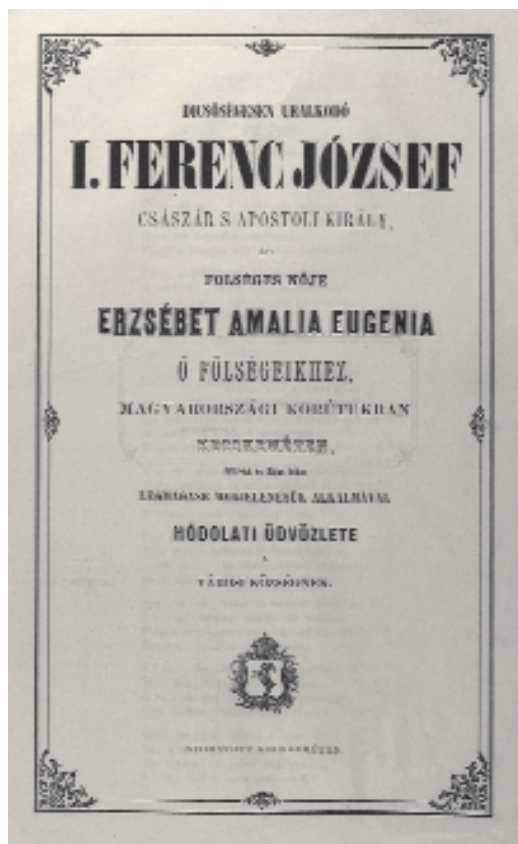
10 Szilády Károly levélfogalmazványa, 1847. okt. 31. Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára XI.9. A Szilády-nyomda (Kecskemét) iratai 1837–1913. Conceptek. (A továbbiakban: BKMÖL, Conceptek).

11 BKMÖL, Conceptek. Vahot Imrének Pesten, 1848. ápr. 11.

12 „Nagyon szeretném tudni édes jó anyámnak ez érdembeli gondolkozását, s hogy mi tanácsot adna? BKMÖL, Conceptek. Édes jó anyámnak Debrecenben, 1848. jan. 29.

13 Többek között: Névsora azon érdemes kecskeméti polgároknak, kik a' haza oltalmára 1848-ik július 17-dikén önként táborba szállottak”, valamint Kossuth kecskeméti toborzó beszéde: A néphez. Atyámfiain! Véreim! Polgártársaim! Kecskemét, September 25-dikén 1848. Katona József Múzeum Történelmi Gyűjteménye 67.11.14. lelt.sz.

14 BKMÖL, Conceptek. Vahot Imrének Pesten, 1848. márc. 31.

Üdvözlő vers Ferenc József és Erzsébet királyné kecskeméti látogatása alkalmából, 1857. május

miklós, Kiskunhalas) mellett rendszeres üzleti kapcsolatokat épített ki a következő könyvkiadókkal, könyv- és papírkereskedőkkel: Brassó – Németh Vilmos, Debrecen – Telegdy K. Lajos, Eperjes – Benczur József, Hódmezővásárhely – Czecz János, Kolozsvár – Barra, Stein, Demjén László, Komárom: Siegler Antal, Marosvásárhely – Lőcsei Spielenberg László, Miskolc – Fraenkel Benjamin (később: Ferenczi), Nagyvárad – Hollósi Lajos, Hügel Ottó, Pest – Eggenberger, Kilián György, Osterlamm Károly, Petrik Géza, Lauffer Vilmos, Athenaeum, Kókai Lajos, Landerer és Heckenast, Emich, Lampel, Geibel Mihály, Nádler János, Ráth Mór, Pozsony – Bucsán-szky Alajos, Szatmár – Irányi József, Szeged – Burger Zsigmond, Székesfehérvár – Stollassa József, Veszp-

rém – Krausz Ármin. Természetesen nemcsak könyvek nyomtatásával foglalkozott, hanem minden olyan terméket előállított, amelyre kereslet volt (kivéve a már említett naptárakat), mint például bál, esküvői és egyéb meghívók, táncrendek, belépőjegyek, cégkártyák, nyereménysorsjegyek, hirdetésmények, oklevelek, gyászlapok, színlapok. A táncvigalmakról írta 1864-ben: „Nem tudom, Debrecenben úgy van-e, de itt nálunk most járványos divat az inségesek cége alatt hangversenyezni, táncolni, lakomázni, verseket nyomtatni...a környéken még a csizmadia ifjúság sem tud bált tartani nyomtatott meghívó czédula nélkül...”²⁰ Ferenc József és Erzsébet kecskeméti látogatását követően – abban a hitben, hogy megkapta a város a szabad királyi városi címet – nagy ünnepélyt rendeztek Kecskeméten, amelyre a szép kiállítású, négyoldalas, A3 méretű nyomtatványt Szilády Károly saját költségén adta ki, és ingyen osztogatta. „Ma a piac közepin 2 ökröt sütnék s 30 akó bort álványról eregetnek. E mellett minden itt levő katonára egy font húst és egy icce bot kap. A város pedig 1000 forintot ajándékoz a helybeli új polgári kórháznak, melynek javára tegnapelőtt nagyszerű bál volt a Casinóban”²¹ – írta 1858 februárjában. A nyomda profiljába tartozott a vándorlókönyvek és céhlevelek nyomtatása is. A legutolsó céhlevelek már Szilády halála után, de az ő nyomdájában készültek 1873-ban.

Szilády Károly családjának történetéből csak a legfontosabb mozzanatokra utalunk. Első felesége, Buús Éva még házasságkötésük évében, 1820-ban meghalt. Második házasságából származó három gyermeke közül Zsuzsanna kiskorában meghalt (1827-ben, négyévesen.) Feleségét, Konyári Kenéz Máriát 1845-ben vesztette el, hosszú, súlyos betegség után. (Még évekkel korábban végzetes megfázást szenvedett, amikor Budáról Pestre istentiszletre igyekezett, csónakon átkelve a jeges Dunán.) József fia (1825–1865) nyomdásznak tanult, 1837–1842-ig Bécsben, majd Lipcsében, Regensburgban, Ansbachban, Nürnbergben, Sulzbachban szerzett gyakorlatot. Jó kézügyessége és művészi hajlama volt, a nyomdászati ismeretek mellett a fametszést is megtanulta, kiválóan beszélt németül. 1846-ban Prágában, 1847-ben Lipcsében dolgozott. Végül mégsem maradt nyomdász, hanem császári hiva-

20 BKMÖL, Conceptek. Telegdy K. Lajos Úrnak Debrecenben, 1864. febr. 3.

21 BKMÖL, Conceptek. Szilády László Öcsémnek Halason, 1858. febr.16. Az „Örömdal Kecskemét város szabad királyi várossá avatása ünnepélyén 1858-dik évi Február 15-kén” c. alkalmi kiadvány megtalálható Kecskeméten a Katona József Múzeum, a Katona József Megyei Könyvtár és a BKMÖL gyűjteményében.

Tanulólevél a Szilády-nyomdából

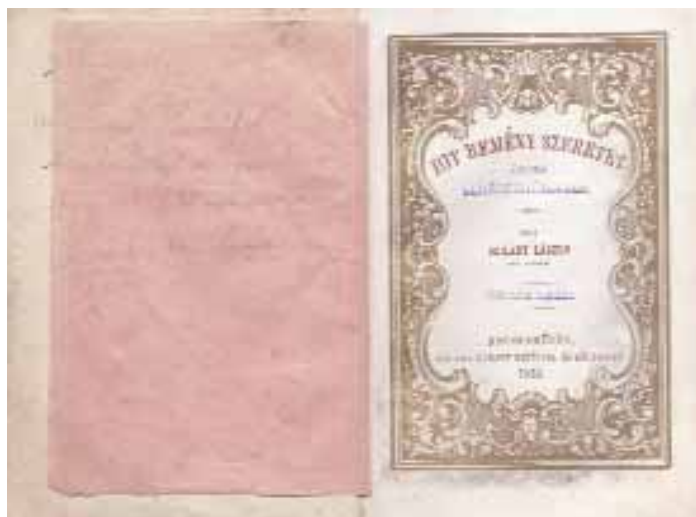
talnok: dohánybevéltő tiszt lett, akinek fontosabb állomásai Szolnok, Jászkisér, Nagykálló, Nagytárkány, és Zombolya (Hatzfeld) voltak. Negyvenéves korában tüdőbajban meghalt, Zombolyán temették el. Lajos mérnök lett, dolgozott Makón, Bátyán, Foktón, Lakócsán (Somogy megye). Részt vett a szabadságharcban, tagja lett a Honvédegyletnek, 1860-tól Kecskeméten városi mérnök, 1878-tól országgyűlési képviselő. Az apjától örökölt nyomdát is ő irányította, halála után pedig egyik fia, László. Lajosnak öt gyermeke volt, akik közül négy érte meg a felnőttkort.

Szilády Károly haláláig példamutatóan dolgozott a nyomdában; utolsó éveit csak az keserítette meg, hogy – nyomdásznak nevelt fiát elveszítve – nem látta biztosítottnak a vállalkozás jövőjét. A Gutenberg című nyomdászati közlöny 1866. szeptember 1-jei számában így írt róla Szabó Károly Szilády Károly, a magyar nyomdászat nesztora című cikkében: „Nyomdáját még most is nagy renddel és pontossággal vezeti; nagy ellensége a hagymás-

hálnak (Zwiebfisch), és egy kijavított, de a szedő által ismételve bennhagyott hibát – mint rendkívüli hanyagságot – hosszabb ideig nem bír feledni.”²² Fördös László pedig így jellemezte gyászbeszédében az 1871. május 23-án elhunyt nyomdászt: „Polgári és családi élete is a legtisztéletreméltóbb volt. Őszinte igaz hazafi, higgadt megfontolással, de lángoló hazaszeretettel, háztartásában is – mint mindenütt – a rend, pontosság, csinosság, okos takarékoság, mindenre kiterjedő figyelem és gondosság embere – családi körében bölcs és szerető édesapa, patriárkális erényekkel.”²³

A Szilády-hagyaték egyik legértékesebb része a Conceptek (levélfogalmazványok) gyűjteménye, amelyet a Bács-Kiskun Megyei Levéltár őriz. Több ezer levelet írt megrendelőihez, a szerzőkhöz, valamint rokonaihoz, családtagjaihoz. A levelek fogalmazványai nála maradtak, és a levéltárba kerülve, ma rendkívül értékes forrásanyagot képviselnek. Fontos adatokat tartalmaznak nem csupán a kecskeméti nyomda történetéhez, hanem általában

22 I. évf. 1866. 17. sz. p.1. Közölte: Szilády Károly emlékkönyv (7. jegyz.) 18–19. old.
23 Uo. 243. old.

*Hit, remény, szeretet.
Szilády László ref. lelkész könyve*

a legkülönbözőbb művelődéstörténeti, helytörténeti, néprajzi témákhoz is.

Szilády magánemberekhez írt leveleiben tükröződik a nyomdász személyisége, érzelmei, a dolgoktól alkotott határozott véleménye, mentalitása. Hálásan köszöni Nagy József ceglédi kalaposnak, hogy kalapjába *belül* nemzeti színű bélést varrt, 1860 májusában.²⁴ Ugyanez év decemberében örömmel tudósít arról, hogy a kecskeméti középületekről az esti órákban énekszó mellett leszedték a sasokat, és kitűzték helyettük a nemzeti zászlót. Öntudatosan írja 1864 februárjában Wolf úrnak, a nagykőrösi izraelitának: „Mindketten Magyarország közepén s magyar városban lakván, bocsásson meg Ön, ha épen most vett német levelére magyarul válaszolok.”²⁵ (A német nyelv egyébként nem okozott gondot Sziládynak, hiszen levelezése és üzleti ügyeinek intézése részben ezen a nyelven folyt.) Pesten jártában szállodát is úgy választott, hogy abban magyar szellem és magyaros konyha legyen. Időnként a vidékiek kigúnyolására is reagált, mint pl. Vas Gerebennek írt levelében, 1861 januárjában, a Budapesti Visszhang című cikkére válaszolva: „...részemről kikérem, ne visszhangozza, ne is gerebenezze többé szegény Kecskemétünket a' roppant sár örökös emlegetésével, mert elvégre is hamarabb kifogy a' Visszhang tüdeje a' Szuszából, mint Kecskemét a' sárból hosszas esőzés

és hóolvadás után. – Hát nincs ilyenkor másutt – nincs Pesten is sár? – A' mi lábainknak, jó bagaria csizmában csak olyan sár van itt, mint a' hangadó Uraknak oda fönn a' kaucsuk cipőben. – Tehát punctum.”²⁶

Mint nyomdász és nyomdatulajdonos, tanítványokat is nevelt, akik közül Tóth László 1865-ben Sziládyhoz hasonlóan Bécsben gyarapította tudását. Leveleiben tartalmas és igényes időtöltésre buzdította ifjú kollégáját. „De öcsém nem a Práterbeli múlató helyekben áll ám Bécs dicsősége, hanem felséges múzeumaiban, melyeket ha meg nem látogatsz (pedig ingyen lehet látni, persze csak hétköznapokon), olyan lesz, mint a ki Rómában volt, de pápát nem látott...az oly közintézeteket ingyen lehet látni, mint a Belvederi pompás kép-gyűjteményt s arsenált is. Az ilyenek látogatása... finomítja ízlésedet, gyarapítja ítélőtehetségedet, szóval, más emberről tesz, mint a ki csupán a mulató és ivó helyiségek, sokszor bizony undorító látványait gyakorolja. – Azon kívül ügyekezéssel azt a szükséges rosszat – a német nyelvet megtanulni... Aztán a jövő tavasszal vedd nyakadba a világot, ha bár per pedibus... útaz Lipcsébe, Münchenbe, Párizsba, Londonba; magyart most már mindenütt találsz. Tanuld meg a nélkülözést, gyűjts alapos, nem pedig csak felületes tapasztalást mindenben...”²⁷

24 BKMÖL, Conceptek. Nagy József úrnak, kalapgyáros Ceglédén. 1860. máj. 28.

25 BKMÖL, Conceptek. Wolf B. Úrnak, a Nkőrösi izr. Cult. Jegyzőjének, 1864. febr. 6.

26 BKMÖL, Conceptek. Vas Gerebennek, 1861. jan. 11.

27 BKMÖL, Conceptek. Tóth Lászlónak Bécsben, 1865. aug. 21.